

УДК 338.439:332.1

Л. В. СТРАШИНСЬКА, кандидат економічних наук

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

В. Г. ЦИШЕВСЬКИЙ, кандидат економічних наук

Національний університет харчових технологій

ПРО ДЕРЖАВНУ ПІДТРИМКУ ПІДПРИЄМСТВ ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Стратегічним завданням розвитку харчової промисловості є формування такої структури випуску конкурентоспроможної харчової продукції, яка відповідає потребам ринку, збалансованості та ефективному завантаженню виробничих потужностей, спирається на використання, головним чином, власних сировинних ресурсів для насичення як внутрішнього ринку так і формування експортного потенціалу галузі. Виконання такого завдання неможливе без посилення ролі держави у підтримці промисловості продовольчих товарів.

Твердження про те, що будь-яке втручання в економіку з боку держави призводить до певних втрат, є безпідставним, тобто не має під собою ґрунтовної економічної бази. Дві третини коштів, вкладених в АПК, у вигляді різних відрахувань, протягом року повертаються до бюджету. Досвід показує, що без органічного поєднання заходів щодо державного регулювання і підтримки на всіх рівнях управління з одночасним всебічним використанням внутрішніх резервів не обійтися. Відомий англійський економіст Дж. М. Кейнс вважав основними елементами регулювання державний бюджет для фінансування економіки (в тому числі її окремих галузей) та застосування облікової ставки процента. Він виходив з того, що суто ринковий механізм не спроможний забезпечити стабільного економічного зростання і повну зайнятість, а тому вимагає втручання держави. *

Проти заходів щодо бюджетної підтримки сільського господарства та харчової промисловості висловлюються окремі іноземні радники, проявляючи невдоволення таким втручанням у діяння ринкових законів і високою вартістю відповідних заходів. Сукупність сучасних заходів щодо державної підтримки цих секторів економіки формується спонтанно, у міру загострення суперечок щодо них, тому не має системного характеру. Причому суперечки стосуються не тільки обсягів фінансування за видами державної підтримки, але й необхідності існування багатьох з них.

* Див.: Болобов А., Сидоренко В. Государственное регулирование аграрной сферы экономики. «Международный сельскохозяйственный журнал» №6, 2002, с. 10.

Проте, багаторічний досвід розвинених аграрних країн свідчить про зворотнє. Так, наприклад, у США прямі дотації становлять близько 100 млрд. дол. У КНР щорічне пільгове кредитування надається під 3% річних. Тому треба шукати шляхи розв'язання розглядуваної проблеми, запроваджувати механізми, які б враховували реальну ситуацію і були обґрунтованими. Очевидно, державі необхідно здійснити комплекс заходів щодо прямого впливу на розвиток АПК (включаючи адміністративні, економічні і правові рішення – зокрема, цінові, кредитно-фінансові та інвестиційні механізми поживлення виробництва).

Аналіз ринкових перетворень в економіці свідчить, що реформування сільського господарства та переробної промисловості, які мають кращі умови для розвитку різних форм власності та господарювання, спричинили ослаблення державного регулювання. При загальній ринковій спрямованості відповідних заходів, їх наслідки виявилися негативними. Проявилися тенденції до різкого падіння виробництва основних видів харчової продукції, руйнування матеріально-технічної бази галузі та зниження ефективності виробництва в ній. Обмеження бюджетного фінансування та відсутність виваженої кредитної політики призвели до того, що вітчизняний АПК опинився в кризовому стані. Ринок не став саморегульованою системою, що пропагувалося на початку ринкових трансформвань, тому на сьогоднішній день, і розвиток виробництва харчових продуктів, і формування ринкових відносин потребують державного регулювання.

На теперішній час велике занепокоєння викликає цукрова промисловість, яка протягом довгих років була традиційною галуззю спеціалізації країни та забезпечувала значні надходження до державного бюджету. Галузь, яка займає понад 50% у складі харчової промисловості, бо майже все виробництво використовує цукор, або решту продукції цукрового виробництва, втратила свої позиції і знаходиться в кризовому стані.

У 2002 р. виробництво цукру-піску в Україні становило 1621,1 тис. т., що на 326 тис. т. або 16,7% нижче рівня попереднього року і у 4,2 рази менше рівня 1990 р. (табл. 1). Із 192 цукрових заводів через відсутність сировини та фінансові труднощі у 2002 р. працювало лише 127, з яких тільки 40 були завантажені, що обумовлено зменшенням обсягів переробки цукрових буряків та їх низькою цукристістю. Заборгованість із заробітної плати на 1 січня 2003 року на підприємствах Укрцукру склала 15,3 млн. грн.

Щорічна потреба населення і народного господарства України в цукрі становить 1800 тис. тонн. Тому Верховна Рада України 22 травня 2003 р. прийняла закон про ввезення в Україну цукру-сирцю, оскільки урожай цукрових буряків може зменшуватись, а потреба населення і промисловості в цукрі повинна забезпечуватись.

Керівники Державного департаменту продовольства Мінагрополітики України, коментуючи таку ситуацію, вважають, що імпорт сирцю суттєво не вплине на ціну цукру і фінансовий стан вітчизняних виробників. Проте, на нашу думку, така політика може призвести до сталої тенденції щорічного збільшення

імпорту сировини для галузі, поступового зменшення вітчизняного буряковиробництва, знижуватиме ціни на цукор з корнеплодів та призведе до збільшення кількості банкрутів у бурякоцукровому підкомплексі. З нашої точки зору завозити на територію України тростинний цукор-сирець, білий цукор-пісок та цукровий сироп необхідно лише у разі форс-мажорних обставин, коли власне виробництво цукру з цукрових буряків не забезпечує потреби внутрішнього ринку. Для цього треба внести зміни до Закону України “Про митний тариф”, передбачивши пільгову ставку – 90 – 100 євро за тонну тростинного цукру-сирцю, 110-120 євро за тонну білого цукру, одночасно пам’ятаючи про те, що імпорт цукру підриває продовольчу безпеку держави.

Таблиця 1

Виробництво цукру-піску по регіонах України за 1990-2002 рр., тис. т.

Області	1990	1995	1999	2000	2001	2002	2002 у % до	
							1990	2001
Україна	6791,2	3894,3	1857,6	1780,1	1947,1	1621,1	23,9	83,3
в т. ч.								
Вінницька	841,3	488,2	205,5	206,6	200,2	189,4	22,5	94,6
Волинська	221,1	81,5	76,5	71,0	70,5	77,8	35,2	110,4
Дніпропетровська	41,6	72,0	33,3	34,7	48,0	33,7	81,0	70,2
Житомирська	145,0	106,6	44,1	46,7	56,9	46,7	32,2	82,1
Івано-Франківська	77,7	36,2	26,0	21,1	19,5	11,3	14,5	57,9
Київська	460,5	335,4	206,0	176,7	202,9	165,9	36,0	81,8
Кіровоградська	398,4	234,5	52,4	60,8	55,8	58,7	14,7	105,2
Львівська	284,1	111,9	53,1	50,7	44,7	40,4	14,2	90,4
Миколаївська	191,7	171,1	38,5	68,0	105,7	60,1	31,4	56,9
Одеська	486,2	233,8	126,8	68,5	93,3	171,9	35,4	184,2
Полтавська	583,4	369,5	140,9	145,8	128,8	136,3	23,4	105,8
Рівненська	311,7	128,7	96,0	99,5	140,9	55,1	17,7	39,1
Сумська	357,3	187,9	76,6	89,0	92,1	68,4	19,1	74,3
Тернопільська	443,8	238,9	151,9	152,5	154,1	105,7	23,8	68,6
Харківська	426,8	319,8	152,9	167,5	168,5	134,6	31,5	79,9
Хмельницька	620,0	266,3	138,8	141,1	140,0	97,2	15,7	69,4
Черкаська	566,5	360,2	158,5	100,2	150,0	94,4	16,7	62,9
Чернівецька	203,4	71,1	35,0	37,3	36,9	17,8	8,8	48,2
Чернігівська	130,7	80,7	44,8	42,4	38,3	55,7	42,6	145,4

* Складено і розраховано за даними: Україна у цифрах 2002 рік. Короткий статистичний довідник. – К.: Консультант, 2003. – с.

Застосування цін є важливим економічним методом державного регулювання. Цінова політика – це частина економічної політики. Навіть у країнах з розвинутою економікою під контролем держави перебуває більшість цін на продукти харчування. Позитивно вплинути на ринок повинні заходи щодо квотування імпорту продукції, яка в достатній кількості може вироблятися в країні і запровадження вищих мит на сільськогосподарську продукцію.

Практично всі розвинуті країни регулюють ціни на сільськогосподарську продукцію, сировину і продовольство. Вони орієнтуються на забезпечення певного рівня доходів і нагромадження в галузі, а зміна співвідношення цін на певні види його продукції стимулює структурні перетворення товаровиробників залежно від кон'юнктури ринку або національних інтересів. При цьому застосовуються класичні, перевірені практикою методи: встановлення фіксованих цін, контроль за цінами монополій і великих виробників, визначення меж для зміни ціни, створення умов для їх зниження. У Японії проводиться пожорсткішання обмежень на ввезення продовольства: наприклад, повністю заборонено імпорт рису – незважаючи на те, що цей продукт держава купує і продає у країні за цінами, які перевищують світові у 6 - 8 разів.

За останні десятиріччя якість цукросировини різко погіршилась, цукристість буряків знизилась на 3% на фабричних посівах, а на сортових ділянках – на 2,7%. У 2002 р. показник цукристості коренів досяг в середньому відмітки 14,48 з розбіжністю від 12,56% у господарствах Чернівецької до 16,37% - Сумської областей. Фізичні властивості цукрових буряків також не задовольняли елементарні вимоги до їх переробки. Серед них було чимало коренеплодів із значною кількістю залишків гички, бур'янів, домішок землі.

Загальновідомо, що якість сировини починається з насіння. На теперішній час кожна бурякосіюча область прагне мати власний насінневий завод і заробляти на торгівлі насінням, а деякі області навіть мають по три насінневі заводи. Оскільки торгові операції з насінням дають значні прибутки, значна частина продавців успішно ним торгує, забувши про якість та продуктивність насіння. В країні зареєстровано майже півтора десятка таких заводів а також чимало “підпільних” заводчиків, які на ринку насіння демпінгують цінами, одержуючи дешеве насіння з дешевої неякісної сировини. Замість того, щоб втрутитися в цю ситуацію через державний важіль, поліпшити існуючий стан у насінництві, Мінагрополітики свідомо чи ні потурає областям у виробництві й поширенні неякісного насіння. У результаті на ринку з'явилася значна кількість насіння невідомого походження, з підтасованими показниками й за низькими цінами. Це призводить до того, що з року у рік кількість і якість буряків і цукру постійно знижуються.

Тим часом, як Франція, Німеччина та інші бурякосійні держави Європи підтримують бурякоцукрову галузь, створюють вигідні умови фермеру для виробництва цукрових буряків, в нашій країні відсутнє державне регулювання цього виробництва, що призвело до зникнення продукції, вкрай необхідної для цукрової галузі. Навіть Швейцарія, де собівартість цукру з буряків у кілька разів перевищує світову, підтримує свого фермера. А в Україні, на жаль, не створено

таких умов для товаровиробника, щоб він був зацікавлений у вирощуванні якісної сировини.

Якість сировини завжди була визначальним фактором у виробництві цукру, проте Мінагрополітики розробило, а державний секретар цього відомства 14 лютого 2003 року затвердив типовий договір між цукровим заводом та бурякосіючим господарством, яким не передбачено зменшення на 20 % ціни за некондиційні цукрові буряки. Тобто за надто механічно пошкоджені корені - понад 12 % , цвітушні - більше 1 %, підморожені, але без почорнілої тканини й підв'ялені - понад 5% переробники мають платити 100%-ну ціну, таку, як за кондиційні.

Ситуація ускладнюється й тим, що з подачею цього Міністерства інститутами цукрових буряків і цукрової промисловості розроблено й затверджено директорами інститутів Методика визначення вмісту гнилої маси та цукристості буряків, уражених гнилями у вегетаційний період, при прийманні на бурякоприймальних пунктах цукрових заводів. Кількість гнилої маси необмежена, бо за методикою приймаються загнилі корені, коли їх маса навіть перевищує 16%. Такі буряки рекомендується приймати як некондиційні й згідно з типовим договором їх оплачують за 100%-ю ціною. Таким чином в галузі складаються передумови, щоб отримувати некондиційну сировину й за неї платити 100%-ву ціну. За таких умов господарювання галузь стала депресивною територією, тому необхідно терміново вжити заходів для виведення її з цього стану.

Державне регулювання економічних процесів у промисловості продовольчих товарів – обов'язковий компонент сучасної політики, причому втручання держави відіграє роль, яка визначає розвиток економіки сільського господарства і переробних галузей промисловості. Докорінне перетворення системи органів державного управління передбачає їх повне звільнення від господарських функцій. Так, Міністерство аграрної політики України повинно перетворитися з органа, що діє адміністративними методами, на орган прогнозування, розробки програм, інформування, консультування, страхування, кредитування і підготовки спеціалістів. До його завдань повинні входити встановлення правил щодо стандартизації різних видів харчової продукції та контролю за якістю продовольства, забезпечення підприємств галузі державними кредитами, визначення державних надбавок до цін на окремі види харчової продукції та правил торгівлі.

Серед заходів щодо подолання негативних явищ в бурякоцукровому виробництві провідне місце повинні займати фінансово-економічна підтримка товаровиробників і зміцнення його матеріально-технічної бази. Це необхідно тому, що ґрунтообробна і збиральна техніка застаріла, припинилося виготовлення буртоукладачів, тракторних навантажувачів, машин по догляду за кагатами, напівавтоматичних ліній для визначення забрудненості й цукристості цукрових буряків і навіть комбайнів для їх збирання. Останнім часом припинилося виробництво термометрів для замірювання температури в кагатах, відсутні солом'яні мати для укриття кагатів а також укриття з поліетилену з костролляним вкладишем через закриття спеціалізованого цеху.

Для підвищення технічної оснащеності підприємств галузі до повної технологічної норми необхідні щорічні вкладення. Державної підтримки потребують і галузі, що випускають засоби виробництва. Для подальшого фінансування виробництва комплексів машин і обладнання доцільно залучати кошти як національних, так і іноземних інвесторів, а також створювати спільні виробництва конкурентоспроможної техніки.

Висновки Підвищення ролі держави в розвитку економіки може бути ефективним тільки за умови вдосконалення системи державного регулювання та створення досконалого механізму захисту вітчизняних товаровиробників, що дозволить успішніше вирішити проблему відновлення та нарощування виробництва продукції цукрової промисловості.

АНОТАЦІЯ

Необхідність державного регулювання розвитку виробництва харчових продуктів і забезпечення на цій основі продовольчої безпеки країни слід розглядати як найважливішу умову її суверенітету, економічної незалежності та соціальної стабільності в ринкових умовах. Необхідність посилення державного регулювання в цукровій промисловості обумовлена тим, що галузь, яка була до недавнього часу “візитною карткою” України в сучасних умовах знаходиться на межі банкрутства. Сприятливі поліпшенню ситуації повинні заходи щодо створення більш досконалого механізму захисту вітчизняних товаровиробників на внутрішньому продовольчому ринку для відновлення та поступового нарощування продукції галузі та створення сприятливих умов щодо розширення її експорту.

АННОТАЦИЯ

Необходимость государственного регулирования развития производства пищевых продуктов и обеспечение на этой основе продовольственной безопасности страны необходимо рассматривать как наиболее важное условие ее суверенитета, экономической независимости и социальной стабильности в рыночных условиях. Необходимость усиления государственного регулирования в сахарной промышленности обусловлена тем, что отрасль, которая до недавнего времени была “визитной карточкой” Украины, в теперешних условиях находится на грани банкротства. Улучшению ситуации должны способствовать меры по созданию более совершенного механизма защиты отечественных товаропроизводителей на внутреннем продовольственном рынке для и постепенного наращивания продукции отрасли и созданию благоприятных условий для расширения ее экспорта.

ANNOTATION

Need for government regulation of food production and on that basis, food security should be seen as a crucial condition for its sovereignty, economic independence and social stability in market conditions. The need to strengthen state regulation of the sugar industry

due to the fact that the industry, which was until recently the "calling card" in today's Ukraine is on the verge of bankruptcy. Promote the improvement of the situation should be measured to create a better mechanism to protect domestic producers in the domestic food market recovery and the gradual build-up of the industry and to create favorable conditions for the expansion of its exports.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Болобов А., Сидоренко В.* Государственное регулирование аграрной сферы экономики // Международный сельскохозяйственный журнал. - № 6. - 2002. - С.10.
2. *Борщевський П., Сичевський М., Троян В.* Харчова промисловість України: сучасні тенденції та перспективи розвитку // Економіка України. - № 8. - 2003. - С.45-49.
3. *Дейнеко Л., Страшинська Л., Коваленко А., Шелудько Е.* Сучасний стан, проблеми та стратегія розвитку харчової промисловості України до 2011 року // Економіка промисловості України: Зб. наук. праць – К.: РВПС України НАН України. – 2003. – С.127-134.
4. *Ревенко М.* Удосконалення державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки // Економіка України №12. - 2003. – С.51-55.
5. *Україна у цифрах 2002 рік.* Короткий статистичний довідник. – К.: Консультант. - 2003. - С.137.